

roumains pendant la période qui précéda la bataille de Varna. D'après les mêmes sources, on peut se rendre compte des préparatifs faits par les croisés, de la mobilisation des armées, comment fut organisée la marche vers Varna ainsi que de l'affrontement des forces réelles pendant les 8—9 heures du 10 novembre.

En relevant la place des Roumains au milieu de ce combat, l'auteur montre que son dénouement tragique a ébranlé l'Europe Orientale et Centrale, a influencé la situation de l'Europe Occidentale et a créé les prémisses de la conquête de Constantinople.

PRÉCIS

Mihail Guboglu considers the battle of Varna (10 November 1444) between crusaders and Ottomans as the most important historical and military event in the first half of the 15th century.

Using European and Ottoman sources, the author underlines the main part played by Iancu of Hunedoara and the Wallachian hospodars in stopping the Ottoman offensive in the Balkans and on the Romanian territories prior to the battle of Varna. The same sources tell us about crusaders preparation, armies mobilization, organization of the march towards Varna and the contest on 10 November that lasted 8—9 hours.

By pointing out the Romanians place in the battle, the author is showing that the tragic issue of it shook the East and Mid Europe, influenced the West Europe condition and engendered the premise of Constantinople's conquest.

Războiul undelor. Aspecte ale radio-propagandei britanice în România (1944)

MIHAI RETEGAN

„Aici Londra...”

Apelul, recepționat cu nerăbdare amestecată cu teamă pe întreaga întindere a Europei ocupate de naziști, era rostit de mai multe ori și în mai multe limbi în fiecare oră din cele 24 ale unei zile. Buletinele de știri, a căror audiențe putea costa viața, erau ascultate cu înfrigurare de milioane de oameni. Dar puțini erau accia ce cunoșteau mecanismul care pune în funcțiune uriașa mașină materializată în doar câteva pagini citite în cursul unei emisiuni de numai 15 minute. Secretul a putut fi cunoscut, dar nu în întregime, în ultimii ani. Mai întâi prin finalizările unor istorici, dintre care unii au fost implicați în ceea ce chiar ei au denumit „propaganda albă sau neagră” radio-difuzată. Dintre aceștia, Elisabeth Barker și Michael Balfour care, la colocolviul *Propaganda în al doilea război mondial. Metode, obiective, rezultate* (București, 1980), au prezentat interesante referate legate de această problematică. Apoi, prescriindu-se termenul de interzicere a studierii unor arhive, au putut fi scoase la lumină o serie de elemente semnificative care întregesc, pun într-o altă lumină sau, pur și simplu, sub semnul întrebării faptele sau teze cunoscute deja și asupra cărora publicul avea o anumită părere.

Istoria celei de a doua conflagrații mondiale consemnează și o serie de confruntări circumscrise altor teatre de acțiune decât acelea ale încleștării directe pe uscat, în aer sau pe mare. Mult mai puțin singeroase, dar la fel de dure, căci și ele vizau obținerea victoriei, aceste confruntări, care se derulau fie pe calea undelor, fie prin intermediul publicațiilor, urmăreau a face pe inamic să creadă ceea ce partea inițiatoare dorea. Totul a fost aruncat în această luptă.

Inteligență, talent și, mai ales, mulți, mulți bani. Între aceste „războaie“, des- bise în spatele și deasupra fronturilor de luptă, un loc aparte l-a ocupat cel al indelor. Zeci și zeci de posturi de radio, ale coaliției Națiunilor Unite sau ale Axei, s-au încrucișat în eter între anii 1939—1945. S-a detașat British Broadcasting Corporation, care este strins asociat rolului Angliei în cel de-al doilea răz- poi mondial. Cîteva elemente desprinse din istoria societății ilustrează pe deplin preocuparea responsabililor britanici de a face din Radio-Londra cel mai infor- nat, cel mai ascultat post din Europa ocupată, neutră sau liberă : în septem- brie 1939, B.B.C. avea 4889 angajați, iar în decembrie 1941 — 10.504 ; la înce- putul războiului la B.B.C. se transmitea doar în cîteva limbi pentru ca în 1954 să se transmită în 17 limbi (engleză, germană, franceză, italiană, română, norvegiană, daneză, olandeză, cehă, slovacă, sîrbă, croată, slovenă, flamandă, bulgară, maghiară, poloneză)¹ ; în sfîrșit, este de amintit introducerea noului emi- țător pe unde medii „Aspidistra“ care permitea intrarea peste un post al inami- cului, emisiunea londoneză fiind recepționată mult mai bine chiar și pe lungi- mile de unde ale radiourilor germane sau italiene. Dar această tehnică nouă nu a fost folosită decît în cîteva situații deosebite. Și aceasta era numai Direcția europeană ; mai exista o direcție ale cărei transmisii erau dedicate teritoriilor de peste mări.

DIRECȚIA RĂZBOIULUI POLITIC

Din punct de vedere organizatoric, complexul de la Bush House (clădire asociată celor mai importante și mai fierbinți activități ale B.B.C.-ului) s-a găsit plasat, la declanșarea și în următorul an al războiului, în structura Minis- terului Informațiilor. Curînd, s-a înțeles că propaganda era o treabă prea seri- oasă pentru a fi lăsată numai pe seama acestuia. Și așa, rînd pe rînd, au fost create Electra House care a devenit Special Operations 1 care, în 1941, s-a transformat în Political Warfare Executive (P.W.E.) — Direcția războiului poli- tic — un comitet interministerial compus din titularii Foreign Office-ului, Minis- terului Informațiilor și Ministerului Războiului Economic. În final P.W.E. a fost cel mai strîns legat de Foreign Office, al cărui secretar era și membru în Cabi- netul militar al premierului. Astfel, s-a stabilit o legătură foarte scurtă și directă, fără mulți intermediari, între cel însărcinat cu planificarea și conducerea politică — Winston S. Churchill — și unul din instrumentele chemate să o realizeze — B.B.C.-ul, fapt cu influențe benefice asupra acțiunilor viitoare. Pentru că Direc- ția războiului politic era un organism secret, ea a primit și o acoperire func- ționînd sub denumirea de Departamentul de informații politice al Foreign Of- fice-ului sau P.I.D. Britaniciei, maeștri ai disimulării și dezinformării în al doilea război mondial, pentru a încurca parcă pe cercetătorii de astăzi, aveau și un adevărat P.I.D., însărcinat cu elaborarea unor prognoze politice pe termen lung. Orice asemănare între cele două se oprea însă la nume.

Așadar, Radio Londra, din toamna lui 1941, a fost integrat operațional Direcției războiului politic.

PROPAGANDĂ „ALBĂ“ — PROPAGANDĂ „NEAGRĂ“

Pe lângă foarte multele și diversele atribuții ce-i reveneau, P.W.E. a primit-o și pe aceea de a direcționa activitatea de propagandă prin radio, publicații sau... zvonuri. Aceste mijloace erau canalizate spre: subminarea încrederii germanilor în guvernul lor ; scurtcircuitarea relațiilor dintre Germa- nia și aliații sau „sateliții“ ei ; stimularea rezistenței în țările ocupate de

¹ *Dictionnaire de la seconde guerre mondiale*, Librairie Larousse, 1979, p. 270.

Reich-ul nazist. Istoricii britanici sus-amintiți au împărțit primele două canale ale propagandei în două categorii: radio și presă „albe” și, respectiv, radio și presă „negre”. Încadrarea a fost făcută pe baza unui memorandum semnat la 18 iulie 1942 de Reginald Leeper, un înalt funcționar britanic al Foreign Office-ului însărcinat cu conducerea propagandei în țările inamice și cele ocupate de inamic: „Propaganda neagră cuprinde toate formele de propagandă care nu se identifică cu guvernul Majestății Sale și care izvorăsc aparenț spontan din cadrul populației locale (a unei țări ocupate — M.R.) fără inspirație sau legătură britanică... Este o clară linie de demarcație între metodele propagandei albe și cele ale propagandei negre. Prima este britanică și vorbește în numele autorității oficiale..., De cealaltă parte, propaganda neagră trebuie să pară că nu vorbește din exterior, ci este stabilită ea însăși în interiorul țării cu care are legătură. Ea caută să pună fiecare problemă din punctul de vedere al oamenilor ce locuiesc acolo... Trebuie să acționeze ca și cum ar fi emanația unei organizații secrete ce operează din interior”².

Prin această prismă, astăzi se poate preciza că posturile „Vlaicu” și „Dacia Romană” precum și cel pretins pro-antonescian și oponentul acestuia (anti-antonescian) au reprezentat mijloace de realizare a propagandei „negre”. În ceea ce ne interesează trebuie evidențiată opinia Elisabetei Barker — „Pe cât a fost posibil, B.B.C.-ul nu a fost pus la curent cu activitățile negre”³.

DIRECTIVELE REGIONALE

Direcția războiului politic a fost însărcinată din toamna anului 1941 cu elaborarea directivelor centrale pentru ghidarea atât a propagandei „albe” (B.B.C.), cât și a celei „negre”. Pe baza lor era întocmită săptăminal o directivă regională pentru fiecare țară în parte.

Directivele, deosebit de interesante prin faptul că oferă posibilitatea cunoașterii mentalității și opțiilor responsabililor britanici față de situația concretă dintr-un stat sau altul, cuprind trei puncte — un preambul (aceiași în fiecare săptămână) și capitolele „Evenimente” și „Teme speciale”.

„Această directivă regională — se subliniază în preambul — trebuie să fie citită în legătură cu directiva centrală căreia îi este complementară. Trebuie remarcat că orice îndepărtare de la, sau orice modificare a directivei centrale menționată expres alăturat a fost aprobată oficial de directorul general. Altfel, se urmează directiva centrală. Nici un material cuprins în această directivă nu poate fi citat în documente publicate în afara Departamentului fără a avea mai întâi aprobarea secretarului general al P.W.E. Această directivă nu trebuie arătată la nimeni care nu se află pe lista de difuzare”⁴.

„Evenimentele” prezintă în rezumat câteva probleme importante de natură politică (internațională sau internă a țării respective, așa cum era receptată la Londra prin intermediul propriilor canale de informații) sau militară (evoluția operațiilor pe fronturile europene, ofensiva strategică aeriană aliată, producerea de noi arme etc.). Pornind de la considerentele expuse în partea a doua, specialiștii direcției detaliau în „Teme speciale” aspectele și elementele ce trebuiau urmărite, subliniate sau evitate în comentariile radiodifuzate.

² Elisabeth Barker, *Britain and the Propaganda of Subversion*, în *La propagande pendant la deuxième guerre mondiale*, 1980, p. 257.

³ *Ibidem*, p. 259.

⁴ Arh. St. București, colecția Microfilmé Anglia (în continuare sursa va fi citată prin sigla A.S.B., Anglia), rola 403, c. 407.

B.B.C. — SERVICIUL ROMÂNIA

Propaganda britanică, în special cea efectuată prin intermediul radioului era astfel direcționată încît să răspundă la trei cazuri determinate — Germania, țările ocupate și așa-zisele state satelite. Analiza directivelor întocmite pentru intervalul 31 decembrie 1943 — 18 august 1944 și extinsă asupra conținutului transmisiunilor efectuate de B.B.C. în același răstimp evidenziază faptul că factorii britanici de decizie considerau România ca o țară ocupată, cu limitate posibilități de acțiune oficială, care fusese forțată să accepte „garanția” Berlinului, dar care angajase o activă mișcare de rezistență împotriva ocupantului. Scopul transmisiunilor efectuate din celălalt capăt al Europei era, potrivit afirmațiilor responsabililor britanici, „de a sprijini existente sau potențiale mișcări antihitleriste”⁵. În România, sub conducerea Partidului Comunist Român, se dezvoltase o puternică rezistență națională antihitleristă ale cărei obiective principale erau răsturnarea regimului antonescian, instaurarea unui guvern democratic, ieșirea din război și alăturarea la coaliția Națiunilor Unite, eliberarea deplină a țării, redobîndirea independenței și suveranității naționale, refacerea unității teritoriale.

În perioada de timp amintită au fost întocmite 33 de directive și difuzate câteva sute de emisiuni în limba română. Săptămînal, membrii Serviciului România stăteau în emisie aproximativ 20 ore.

Directivele impresionează prin exactitatea informațiilor, fiind interesant de stabilit căile prin care P.W.E. lua cunoștință de evenimentele din România. O cercetare preliminară indică șase canale prin care se scurgea fluxul de informații din România spre diferitele servicii speciale din Anglia, datele fiind apoi centralizate la Direcția războiului politic :

1. *Presa românească*. Diplomați ai statelor neutre acreditați la București trimiteau în țările de origine diverse extrase din publicațiile ce apăreau în capitala României sau diplomaților români din capitalele neutre li se transmiteau pentru informare ziare din țară. Acestea ajungeau apoi la Oficiul britanic pentru studierea presei.

2. *Oameni politici români*. De cele mai multe ori era vorba de diplomați retrași din activitate, ca Ion Pangal, de pildă, aflat în Portugalia, sau Grigore Gafencu, stabilit în Elveția. Aceștia primeau vizita unor emisari ai guvernului de la București și, prin terțe persoane, Serviciul de informații englez era încunoscînt de demersurile întreprinse. Alteori, era cazul unor diplomați acreditați pe lângă guvernele neutre, ca de pildă F. Nanu (Suedia) sau Alexandru Crețeanu (Turcia). Interesant este că Al. Crețeanu era nepot al lui Barbu Stirbey, iar una din fiicele acestuia din urmă era căsătorită cu un ofițer britanic, Boxhall, membru al Direcției operațiilor speciale (S.O.E.).

3. *Canalul Moscova*. B.B.C.-ul a transmis știri, obținute prin filieră sovietică, privind starea de spirit și situația trupelor române de pe front.

4. *Scrisorile prizonierilor englezi și americani aflați în România, expediate prin intermediul Crucii Roșii*.

5. *Agenții britanici parașutați în România*. Mai întii este vorba de locotenentul Nicola Antonio Vella, pe numele său adevărat Nicolae Turcanu. Acesta a ajuns în ultima parte a lunii august 1943, în România ; s-a stabilit, împreună cu un emițător radio, în casa lui Barbu Stirbey și a fost în contact aproape permanent cu Cairo. Apoi este vorba de grupul „Autonomus”, condus de lt. colonel de Chastelain, lansat în România la 21 decembrie 1943. Deși capturat, acest grup a emis cu ajutorul stațiilor puse la dispoziție de către autoritățile române.

⁵ Elisabeth Barker, *op. cit.*, p. 255.

În legătură cu misiunea „Autonomus“ mai trebuie relevat un aspect. Autoritățile naziste erau foarte îngrijorate de scurgerea de informații din România și depuneau eforturi pentru a afla modalitatea de transmitere a știrilor în Anglia. Pe această linie se înscrie interogarea lui de Chastelain de către Petermann, căpitan în Abwehr. Este puțin probabil însă ca ofițerul englez să fi destăinat secretul.

6. Serviciile secrete ale celorlalte state din coaliția Națiunilor Unite.

Muititudinea problemelor ridicate de desfășurarea războiului, de recenziile conferințelor de la Moscova și Teheran care consemnau intrarea într-o nouă fază a conflagrației a imprimat directivelor o tematică diversificată, fapt evidențiat, de altfel, și de conținutul emisiunilor. România și operațiile militare de pe frontul de est, România și războiul aerian, mișcarea de rezistență, guvernul român, România și Germania, Antonescu și germanii, România și Ungaria, probleme interne, starea de spirit a populației civile, armata română, misiunea lui Barbu Știrbey, România și al doilea front, România și alte țări (Franța, Iugoslavia, Finlanda, Turcia, Cehoslovacia) — sînt principalele teme care au stat în atenția specialiștilor din Direcția războiului politic. Aceștia li se adăugau, în funcție de evoluția situației de pe teatrele de operații sau de nevoi de contrapropagandă, noi teme.

„OBIECTIVUL PRIMORDIAL PENTRU POPORUL ROMÂN ESTE SĂ SE INTOARCA ÎN ÎNTREGIME ȘI CU TOATE FORȚELE ÎMPOTRIVA GERMANIEI“

Mișcarea de rezistență antifascistă, activitățile și natura diferitelor ei componente, relațiile dintre statul român și cel de-al treilea Reich, posibilitățile de acțiune și manevră ale României în contextul desfășurărilor politico-strategice ale anului 1944 au fost reliefate în fiecare din cele 33 de directive săptămânale și și-au găsit locul în toate transmisiile efectuate de la Bush House. Desigur, nu toate elementele cuprinse într-o directivă s-au reflectat în emisiuni; unele aprecieri erau pentru stricta informare a personalului B.B.C. — Serviciul România, altele subliniau ceea ce nu trebuie difuzat și, în sfîrșit, altele nu au putut fi recepționate datorită bruiajului.

Semnificativ este faptul că responsabili din P.W.E. aveau în vedere mișcarea de rezistență națională în *totalitate* și nu doar ramura ei burgheză. De altfel, britanicii cunoșteau suficient de bine activitatea comunistă din România ca să afirme, la începutul lui martie 1944, că „Partidul Comunist Român, așa cum am mai spus-o, are o structură celulară și își găsește terenul cel mai rodnic printre muncitorii din centrele industriale“⁶. Aceste aprecieri se bazează și pe cunoașterea unor documente fundamentale ale P.C.R., printre care și propunerea înaintată în iunie 1943 celorlalte forțe politice pentru constituirea Frontului patriotic antihitlerist.

În directiva semnată la 30 decembrie 1943 pentru prima săptămîină a anului 1944 era inserat, la paragraful „Frământări interne“⁷: „Diferite stații de radio controlate de Axă au transmis detalii despre o pretinsă descoperire a unor organizații comuniste“. * Iar la 27 ianuarie se menționa: „Anumite rapoarte evidențiază o creștere categorică a activității comuniste în România, iar ideile cornu-

⁶ Apud Eugen Preda, *În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului (III)*, în „Magazin Istoric“, nr. 7/1984, p. 28.

⁷ A.S.B. Anglia, rola 403, c. 407.

* Se referă la arestarea unui grup de membri ai Apărării Patrioților, în frunte cu Gh. Vlădescu-Răcoasa, Petru Groza ș.a.

niste sînt diseminate chiar în unele sectoare militare. Este evident că elemente comuniste sau de stînga desfășoară energic o competență propagandă clandestină proaliată⁸. În sfîrșit, în directiva pentru transmisiile ce vor fi efectuate în ultima săptămîină a lunii martie se anunța crearea Frontului patriotic al cărui program cuprindea „alungarea germanilor din România și răsturnarea guvernului Antonescu”. Era anunțată, de asemenea, și existența *României libere*, despre care se spunea că „este un ziar bine scris și energic”⁹.

În primul caz, capitolul „Teme speciale” indica o serie de modalități de opunere față de pretențiile ocupantului și, din felul în care erau ele formulate, se poate concluziona că erau adresate în primul rînd celor ce acționau și pe calea armelor împotriva trupelor germane — comuniștii: „Prezența căile prin care fiecare român poate rezista germanilor și cum poate contribuî ca România să-și cîștige locul adevărat în familia națiunilor democratice: să ceară public reîntoarcerea trupelor române din Rusia; să oprească sau să reducă aprovizionarea cu petrol sau alimente către Germania; să creeze dificultăți transporturilor germane pe căile ferate, șosele, sau căile navigabile (citește sabotare — M.R.)”¹⁰.

În cel de-al doilea caz, indemnul la rezistența activă era făcut într-un mod mai ... englezesc: „Continue transmisiu despre rezistența iugoslavă și succesele ei trebuie folosite la stimularea spiritului românesc de rezistență și la sublinierea că România nu este complet ruptă de forțele aliate. România rezistînd Germaniei nu ar fi în întregime izolată”¹¹. Acest apel prin „ricoșeu” a mai fost repetat, folosindu-se nu numai lupta partizanilor din Iugoslavia, ci și a celor din Cehoslovacia și Franța. Este interesant de precizat că aripa comunistă a mișcării de rezistență antifascistă nu era privită numai ca un grup înarmat, capabil doar să provoace distrugerii mașinii de război germane. Responsabilii de la P.W.E., care cunoșteau încă din 1941 activitatea comunistă, vedeau în P.C.R. un partid cu care grupările burgheze trebuiau să se alieze în acțiunea revoluționară. Așa se explică emisiunea din 4 aprilie 1944 cînd, în aceeași manieră britanică de mai sus, se transmitea: „Comitetul francez de eliberare a fost remaniat astăzi pentru a fi introduși doi membri ai partidului comunist”¹². Știrea, difuzată la două zile după declarațiile lui V. M. Molotov și în aceeași zi cînd forțele aeriene americane au bombardat Bucureștii, trebuia înțeleasă ca o invitație fermă adresată lui I. Maniu de a ajunge la o încheiere cu reprezentanții comuniști. Acest lucru a fost reiterat, de altfel, și în cursul tratativelor angajate la Cairo.

Revelator pentru optica experților britanici privind conținutul emisiunilor destinate României este un scurt fragment aparținînd directivei pentru săptămîina 18—25 august 1944: „Este țara lui Ion și Mihai Antonescu țara lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul?”¹³. La 23 August 1944, „țara”, întreg poporul român, armata română în totalitatea ei au dovedit că nu aveau nimic comun cu cei doi Antonești, cu politica aventuristă inițiată în septembrie 1940, dînd unicul răspuns posibil secretarului general al P.W.E. care aprobase respectivul document.

Indemnul la acțiuni hotărîte pentru răsturnarea guvernului, izgonirea trupelor de ocupație și alăturarea la coaliția Națiunilor Unite erau deseori exprimate în modul cel mai clar. De pildă, la 15 ianuarie 1944 ascultătorii din România

⁸ Ibidem, c. 431.

⁹ Ibidem, c. 512.

¹⁰ Ibidem, c. 408.

¹¹ Ibidem, c. 433.

¹² Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare sursa va fi citată prin sigla Arh. M.Ap.N.), fond 948, dosar nr. 210, f. 94.

¹³ A.S.B., Anglia, rola 403, c. 739.

puteau audia în cadrul editorialului „Ultima șansă“: „a colabora cu Axa germană înseamnă a împărtăși cu ea înfrângerea. Iată de ce este esențial pentru România să iasă din război. Obiectivul primordial pentru poporul român este să se întoarcă în întregime și cu toate forțele împotriva Germaniei“¹⁴. Nouă zile mai târziu, la 23 ianuarie, din studiourile de la Bush House se transmitea pe lungimea de undă destinată României: „Deschis și fără echivoc, poporul român trebuie să obțină controlul propriilor sale decizii; rupeți cu dominația germană impusă fără ca voi să fi fost întrebați și acceptați riscul — care poate fi greu, dar numai temporar — al acelor acte, aliniindu-vă luptei comune pentru civilizație“¹⁵. Victor Cornea, un membru activ al Mișcării românilor liberi, cu sediul în Anglia, în editorialul său „Singura opțiune pentru România“ (6 februarie 1944) analiza situația în care fusese împinsă România și consecințele unei răsturnări prin forță care să repună țara în drepturile sale: „Poporul român are încă puterea să reducă intensitatea și durata șocului. Dar aceasta poate fi făcută numai sistînd imediat orice asistență Germaniei. România, cu petrolul și poziția sa strategică, a fost transformată într-un important accesoriu al organismului militar german**. Ruperea țării noastre de Germania va lipsi acest organism de o legătură importantă. Aceasta va contribui la căderea Germaniei și în acest chip va îndepărta o mare primejdie iminentă. Singura alternativă pentru România — continua Victor Cornea — este să devină un uriaș teritoriu (fierbinte) în calea retragerii germane — suportată de armata română — fapt ce va avea incalculabile consecințe politice ce rezultă din participarea ei la înfrângerea Germaniei“¹⁶.

Astăzi, la mai bine de 40 ani de la acele emisiuni, este evident că prea puțini în România așteptau îndemnuri din alle capitale pentru a se organiza și acționa împotriva mașinii de război naziste

„ROMANIA N-A FOST PENTRU GERMANIA DECÎT UN SIMPLU PION“

O altă temă predilectă a propagandei „albe“ engleze a fost reprezentată de natura relațiilor stabilite între România și Germania. Englezii, ca și americanii, au judecat realist caracterul Misiunii militare germane din România și rolul pe care diverșii reprezentanți ai Reich-ului la București l-au avut, apreciînd că acești factori, coroborați cu extinderea spațiului discreționar german asupra României, au limitat posibilitățile de manevră și acțiune ale factorilor de decizie români. Acest lucru transpare din documentele săptămînăle încheiate la P.W.E. care căutau să evedențieze, în primul rînd, caracterul duplicitar al politicii Berlinului, imposibilitatea ca Germania să îndeplinească, în conjunctura politico-strategică din iarna-vara 1944, angajamentele asumate față de România, urmăreau să facă cunoscut opiniei publice românești că „ajutorul“ german se va limita la declarații și că, în situația respectivă, singura soluție era trecerea în tabăra Națiunilor Unite. De fapt, există o foarte strînsă legătură între acest capitol al directivelor și cel prezentat anterior, interferențele fiind explicabile prin înseși obiectivele mișcării de rezistență din România.

¹⁴ A.S.B., S.U.A., rola 630, c. 421.

¹⁵ Ibidem, c. 428.

** Desigur, la acea dată nici V. Cornea și nici serviciile specializate britanice nu aveau cunoștința de acțiunile întreprinse de Marele Stat Major Român de a conserva organismul militar în vederea unei acțiuni care să repună România în poziția unui stat independent și suveran și nici de măsurile „subversive“ luate de diferite organisme pentru a limita exportul de petrol și produse agro-alimentare în Germania.

¹⁶ Ibidem, c. 440.

În intervalul de timp amintit, prima mențiune asupra raportului dintre pozițiile pe care se situau cele două țări poartă data de 6 ianuarie 1944 și privește săptămîna 7—14 ianuarie 1944: „Atitudinea Germaniei față de vasalii ei, în special subliniată de recenta declarație a lui Goebbels, să fie tema principală a viitoarei conferințe a lui Wickham Steed (fost redactor șef al ziarului „The Times“). Dacă se mai ivesc alte ocazii este util să se contraatace efectele generoasei lingușiri germane a românilor, arătînd că atitudinea de fond germană față de toți sateliții este un amestec de dispreț și teamă: fundamental, naștii disprețuiesc pe toți aliații Germaniei, dar, în același timp, ei se tem cu disperare de o trădare a acestora“¹⁷.

Analizele au fost extinse și coroborate cu ultimele evenimente de pe teatrul de operații european. De pildă, în directiva aprobată la 13 ianuarie, în plină ofensivă sovietică generalizată pe întregul front, se precizau noi direcții de abordare: „În conferințe sau comentarii prezentați fiecare dovadă a slăbiciunii întregii ei poziții (a Germaniei — M.R.) și, în special, eșecul compiet al sistemului ei defensiv în Est. Arătați că Germania nu mai este de mult o mare putere militară... Ea este acum o putere ale cărei armate au suferit o serie de grave înfrîngeri și ale cărei trupe sînt angajate într-o retragere costisitoare care se poate transforma într-o eventuală derută“¹⁸. Desfășurarea operațiilor militare putea favoriza, gîndeau strategii britanici, o acțiune românească, deoarece „cînd întregul front german de est este primejduit, Germania nu poate întreprinde, în acest moment, cu ușurință o ocupare militară completă și efectivă a României. Chiar dacă ar încerca acest lucru, o asemenea ocupație ar fi, în actuala fază a războiului, numai de scurtă durată. Pericolele pentru România care ar rezulta din lupta alături de Germania pînă la capăt sînt mult mai grave decît riscul întreprinderii unei acțiuni împotriva unei Germanii slăbite care trebuie să facă față acum unor mari amenințări pe fiecare front“¹⁹.

Nici un element ce doar *părea* că poate avea o oarecare putere de influențare nu a fost omis. Astfel că apelul la argumentele de ordin istoric era deseori repetat. Pentru săptămîna 4—11 februarie se prevedea planificarea difuzării unor conferințe prin care „se intenționează concentrarea atenției românilor asupra responsabilității Germaniei față de actuala situație dezastruoasă a țării. Seton Watson va vorbi despre ultimatumul de la 6 februarie 1918 (care avea să ducă la Pacea de la Buflea-București), comparînd situația de atunci cu cea de astăzi“²⁰. Sau: „reamintiți jaful și dezordinile germane din România de la sfîrșitul războiului trecut“²¹.

Momente glorioase ale istoriei naționale erau folosite cu insistență și în emisiunile propriu-zise. Într-un interviu acordat unui redactor al serviciului România la 20 ianuarie 1944, publicistul Wickham Steed declara: „Românii sînt excelenți luptători. Să nu uităm că ei sînt învingătorii de la Plevna și că în 1917 au dat una din cele mai mari lupte din trecutul război mondial. Românii au distrus atunci la Mărășești, într-o luptă care a durat o lună de zile, 9 divizii germane...“²².

Tratativele angajate la sfîrșitul anului 1943 la București pentru prelungirea acordului economic româno-german au fost îndeaproape urmărite la Londra. Diferite surse documentare, românești sau germane, ne informează asupra demarării discuțiilor, opiniilor și punctelor de vedere divergente, asupra presiunilor exerci-

¹⁷ Ibidem, Anglia, rola 403, c. 417.

¹⁸ Ibidem, c. 420.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, c. 447.

²¹ Ibidem, c. 420.

²² Arh. M.Ap.N., microfilme, rola P.II.1. 696, c. 901.

tate de reprezentantul Reich-ului. Iar în acest interval de timp B.B.C.-ul transmitea în limba română insistente îndemnuri de a se respinge pretențiile germane. Într-un comentariu făcut la 17 februarie 1944 se analizau implicațiile ce le-ar declanșa finalizarea tratativilor: „Nu trebuie să uitați că fiecare kilogram de marfă românească ce ia drumul Germaniei nu face altceva decât să păgubească economia românească, fără a-i aduce, bineînțeles, nici un folos real. Ce oferă Germania în schimbul grului, secarei și altor produse pe care le importă din țara noastră ?

Germania nu mai este în stare să inarneze pe alții.. În plus nevoile Germaniei în materie de armament vor crește considerabil în momentul în care Aliații vor dezlănțui ofensiva împotriva Europei. Este clar astăzi că Germania nu-și mai poate respecta obligațiunile luate față de România.

Nu vă lăsați induși în eroare. Dați-vă seama că noul acord germano-român nu este altceva decât un instrument de exploatare. Germanii știu foarte bine că sînt pe cale de a pierde războiul și că nu vor mai fi în țara noastră pentru a putea culege noua recoltă. De aceea ei se grăbesc să importe cît mai mult și cît mai repede din România, dînd în schimb mărci fără valoare. Pe de altă parte, Banca Națională a României va fi silită să tipărească noi bancnote pentru a putea acoperi lipsurile. Cum prețurile pe piața internă cresc în mod vertiginos, valoarea leului va descrește și mai repede”²³.

„NU NE MAI RĂMÎNE DECÎT SĂ NE RIDICĂM ÎMPOTRIVA ACELORA CARE NE DUC NEAMUL LA PIEIRE“

Este bine cunoscut astăzi faptul că rezistența antifascistă din România, îndeosebi componenta ei consecvent revoluționară — partidul comuniștilor, și fără apelurile difuzate prin intermediul B.B.C.-ului sau ale altor posturi de radio, efectua ultimele pregătiri pentru răsturnarea pe calea armelor a regimului antonescian, alungarea trupelor de ocupație și alăturarea României coaliției Națiunilor Unite. Strategia elaborată de comuniști se dovedise cea mai realistă. În condițiile în care cei „Trei Mari“ ofereau numai soluția capitulării necondiționate, iar germanii ar fi putut reacționa ca în Italia, planul comuniștilor, care pînă la urmă a fost însușit și de celelalte partide politice, era unicul conform intereselor fundamentale ale țării. În noaptea de 13—14 iunie 1944 reprezentanții P.C.R., ai armatei și ai Palatului regal au discutat și adoptat planul elaborat de P.C.R. în vederea acțiunii pe calea armelor.

Efervescența revoluționară din țară nu a scăpat „senzorilor“ germani. La 4 august, la consfătuirea șefilor detașamentelor germane de legătură de pe lângă marile unități române s-a relevat că „există pericolul unui «puci» în interior“, iar o zi mai tîrziu, o notă informativă a Oficiului Central pentru Siguranța Reich-ului (R.S.H.A.) evidenția că „evoluția politică internă din ultimele patru săptămîni arată clar o deplasare spre stînga a ansamblului opoziției (și) odată cu aceasta preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist [...] Diversele dezbateri care au avut loc în ultimul timp între conducerea comunistă ilegală și cercurile opoziționiste burheze au dus, se pare, la un acord”²⁴.

La 23 August 1944, fără nici o înțelegere cu statele coaliției antifasciste, fără nici un ajutor, realizîndu-se o totală surprindere atît pentru inamici, cît și pentru viitorii aliați, s-a declanșat Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, act de energică voință în care s-a implicat întregul

²³ Ibidem, rola P.II.1. 698, c. 410—412.

²⁴ 23 August 1944. Documente, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 398—399.

popor român cu o unanimitate care a exclus orice defecțiune. Îndemnurile conținute într-o emisiune a B.B.C.-ului de genul „nu ne mai rămîne decît să ne ridicăm împotriva acelor care duc numul la pieire... Trebuie doborît regimul ce duce România la sinucidere. Numai așa se poate pregăti României un viitor mai luminos”²⁵ erau, așadar, recepționate de un popor decis să-și ia soarta în propriile miini.

Rezistența națională antihitleristă și antidictatorială, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, prin efectele ei nemijlocite, prin căile și modalitățile originale adoptate în vederea eliberării țării (crearea celei mai largi coaliții de forțe politice progresiste, democratice, patriotice din istoria poporului român, atragerea armatei în acest consens general, aplicarea conceptului doctrinar al războiului înregulul popor), s-a situat înaintea mișcărilor de rezistență din alte țări unde, fie că nu s-a ajuns la crearea unui front unic național (Grecia, Iugoslavia), fie că lupta de eliberare a primit un substanțial suport extern (Franța).

Un eveniment ca Revoluția română din August 1944, care a contribuit la scurtarea duratei războiului cu circa 200 zile, nu putea trece neobservat, ba mai mult, ecouri se înregistrează și astăzi²⁶. Analisti, militari, politologi, istorici, mass-media internaționale au fost unanimi în a evidenția impactul politico-strategic și urmările economice ale Actului istoric din vara lui 1944. Desfășurarea victorioasă a revoluției, consecințele asupra sectorului sudic al frontului de răsărit, ca și asupra conflagrației în ansamblul ei și posibilele dezvoltări pe plan intern au fost receptate și analizate cu deosebită atenție la Political Warfare Executive, 23 August 1944 „impunînd — după cum se aprecia în directiva aprobată la 31 august — o nouă abordare a propagandei”²⁷. Relevînd că „România a surprins întreaga lume la 23 august”²⁸, documentul P.W.E. menționează că „germanii au fost incapabili să fabrice un guvern-marionetă. Confuzia și incapacitatea propagandei lor arată clar că întoarcerea (efectuată de) România i-a luat complet prin surprindere”²⁹. Era o recunoaștere în plus a acțiunii unanime a poporului român care, ferm și fără nici o defecțiune, s-a ridicat cu arma în mînă pentru eliberarea și zdrobirea forțelor hitleristo-horthyste.

Urmărind acțiunile militare declanșate de armata română în cooperare cu formațiunile de luptă patriotice, specialiștii Direcției războiului politic recunoșteau că „nu este prea mult să spui că românii sînt în cea mai mare măsură responsabili pentru viteza înaintării rușilor. În cursul a citorva zile, rușii au avansat cu pierderi neglijabile de la Nistrul inferior pînă la Dunăre și Constanța și de la Pruj pînă la 18 mile de Ploiești”³⁰. Rezultatele distrugerii sau capturării forțelor germane din teritoriul aflat atunci sub jurisdicția guvernului român, ale acoperirii frontierelor și liniei de demarcație vremelnice din Transilvania, impuse prin dictatul fascist de la Viena, au fost în opinia aceluiași cercuri :

„1. Prăbușirea completă a sectorului sudic al frontului german de răsărit și pierderea a mai mult de 300.000 de soldați germani care fie au fost anihilați, fie încercuiți.

2. Pierderea aproape sigură a Carpaților ca puternică linie de apărare.

3. Subminarea inevitabilă a moralului soldaților germani în alte sectoare ale frontului rus.

²⁵ Arh. M.Ap.N., microfilme, rola P.II.1. 698, c. 482—483.

²⁶ Vezi, de pildă, articolul lui Siegfried Kogelfranz, *So weit die Armeen Komen*, în „Der Spiegel”, 10 septembrie 1984, sau lucrarea lui John Erickson, *The Road to Berlin*, 1983.

²⁷ A.S.B., Anglia, rola 403, c. 745.

²⁸ Ibidem, c. 744.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem, c. 745.

4. Nevoia unei modificări complete în strategia germană și a unor retrageri ulterioare în alte sectoare pentru a preîntîmpina pericolul încercuirii atât în Iugoslavia și Grecia, cît și în nordul Ungariei și Cehoslovacia.

5. Pierderea atât a actualei, cît și a potențialei aprovizionări cu combustibil românesc pentru armata terestră și aviație pe toate fronturile³¹.

Printre „noile abordări propagandistice“ se numără și „ridicarea moralului armatei române și a publicului român în general“. Dar un popor ale cărui țeluri erau eliberarea și reîntregirea țării, zdrobirea fascismului, cucerirea drepturilor și libertăților democratice nu putea să aibă alt moral decît acela care să-l poarte spre victorie.

R É S U M É

Pendant la seconde guerre mondiale, la Grande Bretagne a organisé et développé un puissant engin de propagande au sein duquel la place principale était occupée par Radio Londres. L'auteur de l'article met en discussion certaines données sur l'organisation de la propagande britannique, les sources d'information sur la situation en Roumanie, ainsi que des fragments des émissions diffusées par le Service Roumanie de la BBC.

Il relève en même temps que la période évoquée est marquée aussi par l'intensification des actions du Parti Communiste Roumain visant le déclenchement de la lutte pour regagner l'indépendance et la souveraineté nationale, pour la réunification territoriale de la Roumanie.

P R É C I S

During the Second World War, The Great Britain organized and developed a great propaganda machinery within the framework of which BBC played a main part. The author brings forward some data as regards the setting up of British propaganda, the information sources on the Romania's condition as well as excerpts from some broadcastings of BBC — Romania Department.

As well, it is shown that the above mentioned period coincided with the view of regaining the national independence and sovereignty, for Romania's territorial reunification.

³¹ Ibidem.